

Samec ve svatebním šatě je výrazně kontrastní, černobílý, s bílým límečkem kolem krku. Foto: Petr Šaj

LEJSEK BĚLOKRKÝ (*FICEDULA ALBICOLLIS*)

Robert Doležal

Lejsek bělokrký je jedním ze tří druhů rodu Ficedula, se kterými se můžeme v naší přírodě setkat. V případě blízké příbuzného lejska černohlavého (Ficedula hypoleuca), který se mu velice podobá, je odlišení samic a mladých ptáků obou druhů nesnadným úkolem. Lejsek bělokrký je v rámci svého hnízdního areálu vázán spíše na jihovýchod Evropy, nezasahuje tak daleko na sever a u nás dává přednost nížinám. Lejsek černohlavý naopak doplňuje evropský areál svého příbuzného o sever a západ Evropy a u nás se vyskytuje ve vyšších polohách. Územím naší republiky ale prochází hranice se společným výskytem obou druhů, které se navíc mohou křížit, což jejich určování ještě více znesnadňuje. Posledním u nás hnízdícím zástupcem rodu Ficedula je lejsek malý (F. parva).

Rozšíření a početnost

Lejsek bělokrký je druhem s evropským typem rozšíření. Vyskytuje se především ve střední a východní Evropě, od Francie a jižního Německa na východ až do Ukrajiny a jihozápadního Ruska, s izolovanými populacemi na jihu v Itálii i na severu na ostrovech Gotland a Öland ve Švédsku (Šťastný et al., 2006). V Evropě, která představuje celý hnízdní areál tohoto druhu, žije přes 1,4 mil. hnízdních párů lejska bělokrkého. Tato populace byla v letech 1970–1990 hodnocena jako stabilní. V letech 1990–2000 byl zaznamenán v některých zemích úbytek početnosti tohoto druhu, ale v klíčových oblastech (Rumunsko, Rusko a Ukrajina)

byly jeho stavy stabilní, nebo i mírně rostoucí. Populační trend byl hodnocen celkově jako mírně vzrůstající a samotný druh jako zabezpečený (BirdLife International 2004). Na základě dat získaných v letech 2001–2003 je odhadována početnost naší populace na 35–70 tis. hnízdních párů a v Červené knize ohrožených druhů je tento druh řazen v kategorii NT – téměř ohrožený (Šťastný et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Lejsek bělokrký dává přednost starším listnatým a smíšeným lesům, nalezneme jej v lužních lesích, dubových, smíšených bukových a borových porostech, v parcích,

v sadech a na hrázích rybníků se starými doupnými stromy, především v nížinách. Ojediněle vystupuje výše (v Bílých Karpatech např. do výšky 940 m n. m.). V místech s dostatkem hnízdních možností v podobě vyvěšených budek může hnízdit i ve starších smrčínách nižších poloh. Ve starších lužních lesích, kde je nejpočetnější, může dosahovat hnízdní hustoty 3–8 párů/10 ha (Šťastný a kol., 2011). Lejsek bělokrký je přísně tažný druh, který zimuje ve východní a jižní Africe (Kongo, Uganda, Zambie) v řídkých savanových lesích „miombo“, kam táhne jihovýchodním směrem přes Středomoří. Z hnízdišť odlétá už v průběhu července a srpna a na jaře se vrací v dubnu a květnu (Cepák a kol., 2008).

Popis

Velikostí připomíná lejsek bělokrký menšího vrabce. Samec je ve svatebním šatě kontrastně černobílý. Svrchu je sytě černý, má bílé čelo a široký bílý límec kolem krku. Na křídle jsou nápadná dvojí bílá zrcátka, kostřec je také bělavý a čistě bílá je i celá spodina těla. V prostém šatě má límec nezřetelný, stejně jako ostatní znaky, které jsou bílé ve svatebním šatě. Temeno hlavy a hřbet jsou hnědočerné, kostřec šedý, ocas černý. Samice má svrchní část těla šedohnědou, kostřec šedý a spodinu bělavou. Samice a mladí ptáci se od lejska černohlavého poznají hlavně podle vábení, což je ostré pomalé síp síp. Při tom pocukávají křídly a zvedají ocas. Varování je tvrdé pik, zpěv je tvořen vysokými flétnovitými tóny s klesající výškou (Šťastný a kol., 2011).

Hnízdění a péče o mláďata

Samci po přeletu ze zimoviště obsazují teritoria, která agresivně brání proti dalším samcům a jiným druhům. Samičku se snaží do vybrané dutiny nalákat nápadným poletováním a někdy symbolickým přinášáním suchých kousků rostlin. Při dostatku hnízdních možností (dutiny, budky), mohou vytvářet lejsci bělokrčí i hnízdní kolonie. Většina samců je monogamních, zhruba třetina polygynních. V našich podmínkách je díky neúplně vyvinutým reprodukčně izolačním mechanismům možné křížení s lejsem černohlavým. Hnízdem bývá přirozená dutina nebo budka ve výšce do 12 m a materiál na jeho stavbu (suché listy a trávy, lýko, kořínky apod.) přináší pouze samička. Samec ji často doprovází. Zpravidla koncem dubna a začátkem května snáší samice průměrně 6 nebo 7 (2–9) světle modrých

vajíček, jejichž inkubace od snesení posledního vejce trvá 12–14 dní. Inkubuje pouze samice, samec ji občas přikrmuje. Mláďata jsou krmena oběma rodiči 13–18 dní a průměrně je jich vyvedeno 5–6. Na ztrátách se podílí predace (kuna lesní, strakapoud velký a myšice lesní) a nepříznivé klimatické podmínky (silné deště, chladné počasí). Obvyklé je jedno hnízdění do roka (Šťastný a kol., 2011).

Potrava

Lejsek bělokrký je polyfágním druhem, v jehož potravě dominuje živočišná potrava. Její složení odpovídá potravě přinášené mláďatům a převažují v ní housenky motýlů (9–33 %), pavouci (8–30 %), blanokřídlí (5–21 %, ve smrkových lesích ploskohřbetky a pilatky), dvoukřídlí (6–43 %), brouci (6–20 %), ploštice (až 11 %), stejnokřídlí (až 10 %), chrostíci (až 22 %) a srpce (až 6 %). Kořist je lovena ve všech patrech vegetace z listů, květů, větví i kmenů, a to většinou za třepotavého letu sezobnutím, vzletnutím za kořistí nebo ze země (Šťastný a kol., 2011).

Význam a ochrana

Lejsek bělokrký je druhem uvedeným v příloze I Směrnice o ochraně volně žijících ptáků 79/409/EHS a jako takový je předmětem ochrany v pěti ze 41. ptačích oblastí vyhlášených na území ČR (Hlubocké obory, Křivoklátsko, Litovelské Pomoraví, Pálava a Soutok – Tvrdonicko). V lesních porostech může pozitivně působit při potírání hmyzích škůdců v borech a smrkčinách (Šťastný a kol., 2011). Jeho početnost v posledních 30 letech sice mírně narůstá, ale ohrožen nadále zůstává především rozsáhlou těžbou starých porostů, likvidací starých alejí a razantními

U našich populací byla desítkami kontrolních odchytů prokázána u obou pohlaví věrnost rodišti a hnízdišti. Foto: Petr Šaj

rekonstrukcemi parků. Úbytek vhodných hnízdních biotopů, což je primární zdroj ohrožení tohoto druhu, lze částečně kompenzovat vyvěšováním budek, ale v tomto případě nelze mluvit o plnohodnotné náhradě přirozených dutin. Ochrana lejska bělokrkého by měla být především zacílena na zachování přirozených hnízdních biotopů s využitím takových metod obhospodařování lesních porostů, které jsou šetrnější, přírodě bližší, směřující k výběrnému způsobu hospodaření, k ponechání jednotlivých doupných a odumírajících stromů v porostech a v ochraně zbytků lesů přirozeného charakteru (www.biomonitoring.cz).

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Autor:

Ing. Robert Doležal

www.birdwatcher.cz

E-mail: dodin@post.cz

Lejsek bělokrký se často vyskytuje ve starých břehových porostech řek i v okrajových partiích větších měst. Foto: Robert Doležal

Potřebám lejsků vyhovuje upravený sýkorník s oválným vletovým otvorem o rozměrech 30x45–50 mm, o velikosti dna 14x14 cm a hloubkou dutiny 25–30 cm. Foto: Josef Chytil

Typickou snůšku tvoří 6–7 světle modrých vajec snášených v ranních hodinách. Foto: Miroslav Král

